

Nr 222.

Av herrar **Lindhagen** och **Branting**, i anledning av *Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1937/1938 till universitetskanslersämbetet.*

Propositionen nr 114 om anslag till universitetskanslersämbetet innehåller bland annat den uppgiften, att Stockholms högskolas styrelse ej hunnit bilda sig en bestämd mening, huruvida och i vad mån förändringar beträffande ämbetet vore påkallade, men att undertecknad Lindhagen, som instämt däri, sedermera i särskilt yttrande utvecklat vissa synpunkter på frågan. Detta uttalande har ock av styrelsen efteråt insänts till kanslersämbetet för övervägande. Samtidigt har det petitionsvis även direkt ingivits till Konungen. Då propositionen ej innehåller någon vidare redogörelse för detsamma, så hör det liksom övriga utlåtanden bringas även till riksdagens kännedom. Undertecknad Lindhagen har sedan 1902 varit ledamot i högskolans styrelse och under de 13 första åren varit högskolans inspektor, samt undertecknad Branting ledamot i styrelsen sedan 1932 och därförinnan sedan 1926 revisor i högskolan. Förberörda utlåtande var av följande lydelse:

»Innan man tar ställning till det föreliggande förslaget att förvandla kanslersämbetet till en fast anställning med avsevärda löneförmåner, synes först böra fastslås kanslerns tidsenliga uppgift.

Därom innehåller promemorian ej något utöver en förklaring, att den nya ordningen 'icke är avsedd att medföra någon ändring av formerna för ämbetets tillsättning eller dess ställning och verksamhet i övrigt'.

Promemorian erinrar, att ämbetet är en månghundraårig institution. Dess arbetsuppgifter ha därför under tiden vidgats ofantligt och dess ställning bytt gestalt. Genom det nu ifrågasatta förslaget skulle tillkomma en ytterligare omvälvning.

För att börja med *arbetsuppgiften* såsom det förnämligaste, så har i författningarna trots arbetsområdets stora utvidgning fortfarande tillagts ämbetet en mängd uppgifter, som kanslern icke kan på något sätt uppfylla. Hans tid skulle ej räcka därtill och hans kompetens kanske icke heller. Förslaget nämner ej något om författningarnas renovering med ett förnuftigt innehåll och vari detta bör bestå.

Alltså förordas till en början en reduktion av kanslerns nuvarande uppgifter till rimliga och gagneliga mått för den händelse ämbetet överhuvud taget bibehålles.

Beträffande *ställningen*, så har den sedan gammalt varit inriktad på att vinna till kansler någon efter varje tids uppfattning auktoritativ förnämlighet, som nått någon av de högsta graderna i administrativ befordran. Ett stänk av denna tradition vilar fortfarande över ämbetet med de jämkningar,

som i vår tid påkallas. Genom det fria valet bland akademiska myndigheter ligger ansvaret fortfarande på deras majoritet ifråga om personvalet i en mera tidsbetonad gestaltning.

I övrigt karakteriseras ställningen av någon i promemorian fortfarande ifrågasatt *representationsskyldighet*. Den lär fortfarande bestå i middagsbjudningar och dylikt för bemärkta personer inom universiteten och högskolorna.

Någon skyldighet till s. k. representation föreligger icke och bör i detta liksom många andra fall enligt mitt förmenande icke heller i vår tid anses föreligga. Det står ju en kansler med förmögenhet fritt att utöva den gästfrihet han önskar. Men något anspråk därpå från universitetsfolket får icke heller anses föreligga. Ej heller bör anslag till s. k. representationskostnader i vår tid vidare få uttagas på beskattningsvägen. Dylika bjudningar ha icke heller någon samhällelig betydelse i annan mån än att en del personer få tillfälle att i ett glatt, mindre betänksamt lag rådgöra vänligt, lösligt och någon gång kanske bestickande om universitetens angelägenheter. Dylika samråd under allvarliga och förpliktande former ske gemenligen i vår tid genom konferenser med samkväm efteråt, där var och en betalar för sig.

Alltså avstyrkes för min del gottgörelse för representationskostnader.

Enhälligt har från högskolans sida avstyrkts förslaget om kanslersämbetets inrättande såsom en *fast mellaninstans*. En sådan befattning leder, även om universitetens valrätt bibehålles, lätt till ett envælde, i samma mån kanslerns utlåtande av respekt för personen och bekvämlighet för Kungl. Maj:t i regel tages för gott.

En särskild fara i detta avseende gäller i Sverige. Där är till skillnad från andra länder föreskrivet i grundlagen, att innan ett ärende slutbehandlas i regeringen så skola 'vederbörande ämbetsverk' höras. Ett stadgande, som i vårt land spelat en dominerande roll till fördröjande av en snar och tidsenlig framfärd i mångt och mycket.

Med hänsyn till dessa förhållanden och ämbetets uråldriga inrättande för flydda tider blir, efter arbetsuppgifternas och ställningens fastslående, nästa fråga, om icke tiden då i stället är inne för *ämbetets avskaffande* eller åtminstone väsentliga beskärning. För min del biträder jag en sådan uppfattning.

Det synes mig, att frågan löses bäst och tidsenligast genom kanslersärendenas väsentliga överförande till en utvidgad universitetsbyrå inom ecklesiastikdepartementet med en ytterligare byråchef vartill den nuvarande byråchefen i kanslersämbetet borde vid första utnämningen vara självskriven, och då äger medtaga dit sina nuvarande biträden.

Därigenom komma även dessa ecklesiastiska ärendens beredning direkt under sitt högsta forum och ledning av någon, som står utanför det förnäma spelet i samhället. Byråchefen i kanslersämbetet är ju redan fast anställd och sköter där det väsentliga arbetet med ingående sakkunskap.

Med det gamla ämbetets tidsenliga försvinnande bortfaller också den akademiska valrätten. Ståndsrepresentationen är ju för länge sedan avskaffad

och sålunda även universitetens rätt att välja ledamot till riksdagen. Universitetskanslersämbetet står endast kvar såsom en kuriös relik. Både för statsmakten och universiteten vore det en vinst att ej mellan sig hava inskjuten en sådan halvdiktatorisk oberäknelig enmansmellaninstans. Den innebar ju ock ett misstroende mot universitetens förmåga att själva genom sina högsta styrelser komma fram till regering och riksdag med sina angelägenheter liksom rikets övriga administrativa verk av skilda slag. Universitetsstaten pacificeras dessutom från en valrörelse, där odium academicum och splittringar av skilda slag spela in.

Det skulle till äventyrs kunna ifrågasättas, att kanslersinstitutet behölls så till vida, att kanslern ägde såsom sista instans stadfästa docentutnämningar m. m. såsom nu äger rum med besvärsmått förbehållen vederbörande. Det nuvarande juridiska bitrådet skulle då kunna konstitueras såsom föredragande och chef för expeditionen utan hinder för honom att liksom kanslern kombinera sin anställning med annan huvudsakligare befattning.

Det blir dock ingen mening med en sådan halvmesyra. Universiteten få bli sista instans i stället, vilket för dem vore en upphöjelse. Och besvär komma väl sällan i dylika fall att anföras.

Detta ärende har ansetts så brådskande, att styrelsen nödgats förklara sig sakna tid till erforderligt besinnande. Jag hann därför ej heller framlägga mitt nuvarande förslag utformat annat än genom någon antydan. Det av mig nu formulerade förslaget har således icke kunnat bliva föremål för styrelsens eller lärarrådets bedömande.»

*

Propositionen inlåter sig ej på de principiella synpunkter, som i vår tid synas oss med fog kunna framställas för ämbetets avskaffande omsider såsom föråldrat. En begynnande tendens därtill ligger i prokanslersämbetets avskaffande för två år sedan. Likaså har kanslersämbetets befogenheter betydligt reducerats i fråga om tillsynen över de enskilda högskolorna i Stockholm och Göteborg. De senare ha ändock ansetts lika kompetenta att under Kungl. Maj:ts kontroll genom prövning av deras grundstadgar och professorsutnämningar utöva enahanda befogenheter i vetenskapens tjänst som statsuniversiteten.

Propositionen inskränker sig nu till att med bevarande av den nuvarande ordningen bereda kanslern *ersättning för sitt arbete*. Detta av två skäl.

Institutionerna i universiteten ha nämligen undergått »en synnerligen kraftig tillväxt» i fråga om antalet lärare och lärjungar och vad därmed sammanhänger. Någon statistik eller närmare beskrivning av kanslerns nuvarande av förhållandena sanerade arbetsbörda gives dock icke. Att ökningen icke är proportionerlig med den ovannämnda ökningen i antalet institutioner och lärjungar ligger förmodligen i sakens natur. Enligt uppgift och, så vitt eljest kunnat inhämtas, sysslar ämbetet företrädesvis med formella prövningar samt sakprövningar mera i undantagsfall.

För det andra har ersättning för arbetet ansetts vara av vikt för att kunna bättre »taga sikte på den personliga lämpligheten».

Med dessa två motiveringar avskaffar propositionen ytterligare det gamla kanslersämbetet, som var uppbyggt på patriarkalism och en representativ personlighet, som kunde sprida någon personlig glans över universiteten och deras officiella framträdande inför de mera prosaiska statsmakterna.

Har man sedan hunnit så långt i att avskaffa det gamla ämbetet utöver vad redan skett, så har slutsumman i propositionen blivit att faktiskt göra kanslersämbetet till ett vanligt ämbetsverk. Det skall ju ock fortfarande tillställas på livstid. Det gamla skenet bibehållas allenast genom att kalla arbetsersättningen för »arvode» i stället för lön, med eventuell rätt i alla fall till pension, såsom Göteborgs högskola livligt betonar.

För att ytterligare förgylla upp denna fiktion har arvodet försvarats därmed »att innehavet av detsamma dessutom på grund av de ganska omfattande representativa förpliktelserna, ställer vissa ekonomiska krav på innehavaren». Var finnas sådana förpliktelser föreskrivna? Den nye innehavaren, som hädanefter också kan vara utan förmögenhet, står det fritt att avhålla sig från representationen och ändå behålla ersättningen därför helt eller delvis såsom god pris. För övrigt hänvisas till vad om s. k. representationskostnader sagts i den förenämnda petitionen och yttrandet till högskolestyrelsens protokoll.

Under sådana förhållanden har riksdagen, såvitt vi förstå, i själva verket ställts allenast inför ett tämligen principiöst singlande med kronorna. Statsrådet har önskat föreslå 21,000 kronor på »mycket starka skäl». Men »med hänsyn till vad i ärendet förekommit» — vilket väl ej är så synnerligen starkt — anser han sig icke böra föreslå ett högre arvode än 19,000 kronor om året. I bägge fallen synes avsikten dock vara, att ämbetet skall utgöra hans huvudsakliga sysselsättning. Men statskontoret, som har en annan mening, föreslår 12,000 kronor. Universitetsmyndigheterna önska i allmänhet något högre belopp än 12,000 kronor. Och professor Reuterskiöld föreslår i sin motion 12,000 kronor eller högst 15,000 kronor.

*

På grund av vad sålunda i ärendet förekommit tillåta vi oss hemställa,

att riksdagen ville:

- 1) avslå den Kungl. propositionen nr 114;
- 2) hos Kungl. Maj:t hemställa om närmare övervägande av universitetskanslersämbetets berättigande för vår tid eller dess definitiva avskaffande och akademifrågornas direkta underställande till Kungl. Maj:t jämte eventuellt erforderligt tillskott av arbetskrafter för ändamålet inom ecklesiastikämbetet.

Stockholm den 5 mars 1937.

Carl Lindhagen.

G. Branting.